

Constituirea științei la Aristotel

IVIDIU GACEA

Alexandru Dragomir observă că la Aristotel putem vorbi, pentru prima dată, despre formă și determinații ale științei. El ar fi primul care a rînduit-o. Ce anume o face cu putință? În ce raport se plasează ea cu realitatea? Prin ce se caracterizează știința? Acestea sînt cîteva întrebări la care Aristotel răspunde cel dintîi.

Știința este posibilă în orizontul deschis de trei dispoziții interioare fundamentale: părăsirea de sine, uimirea și starea de întrebare. În *Metafizica*, vedem că științele nu „au de-a face nici cu folosul, nici cu desfătarea”. Ca atare, acestea nu reprezintă o activitate printre altele, din viața de zi cu zi. Științele sînt o activitate aparte, care necesită ieșirea din fluxul vieții cotidiene, o plasare în afara lumii care e într-o continuă trecere în jurul meu. Așa cum va remarca Dragomir, Aristotel vorbește de nevoia de *răgaz* a unei astfel de activități (ea apare acolo unde oamenii se bucură de răgaz). Răgazul reprezintă traducerea cuvîntului grecesc *scholē* (din care provine și românescul „școală”). El trimite la o dispoziție interioară, în sensul în care vorbesc de a avea răgaz în momentul în care opresc ceea ce curgere a lumii în jurul meu și mă părăsesc (pe mine, ca om situat într-o lume și pus mereu să mă raportez la lucruri, la oameni etc.).

Putem observa la această primă condiție de posibilitate a științei o trăsătură ce e comună și omului de știință de astăzi: observarea dezinteresată sau gîndirea ce face abstracție de situarea într-o lume.

Cea de-a doua dispoziție o reprezintă uimirea. Aceasta ar sta cu precădere în originea filosofiei (știința cea mai înaltă, în ierarhia lui Aristotel). Uimirea nu e o simplă curiozitate, care nu mă angajează. Dimpotrivă, „e o dispoziție interioară, care mă scoate din viața mea de zi cu zi, la fel ca cea părăsire de sine la care trimite cuvîntul *scholē*”.

Cînd sînt uimit de ceva, viața mea are un alt tempo. Lucrurile care contau și după care mă orientam pînă în acest moment, devin secundare, neimportante. Ceea ce mă locuiește și se plasează în centrul vieții mele e acel ceva care m-a uimit. Dar, pentru ca acesta să mă uimească, trebuie să se prezinte asemenea unei entități stranie, diferită de noi, oamenii.

Într-o lume pre-tehnică, va comenta gînditorul român, precum cea a lui Aristotel, în care omul trăia înconjurat de natură, stranietatea era un fenomen ce putea fi resimțit mai ușor. Cu totul altfel stau lucrurile în lumea noastră dominată de tehnică, în care ne găsim înconjurați de produse ale ei (mașini, blocuri etc.). Întrebarea care se ridică e de ce anume natura stîrmește uimirea în mai mare măsură decît tehnica.

Dragomir evidențiază trei motive: „credința că lumea este făcută; credința că, făcută fiind, noi, oamenii, am făcut-o; și credința că, de vreme ce nu noi am făcut-o, nici nu o putem înțelege”. Or, lumea tehnicii tocmai aceste caracteristici le prezintă: este creată de noi și, ca atare, o înțelegem și nu ni se mai arată drept stranie sau străină.

Cea de-a treia dispoziție este tocmai faptul de a întreba. Noi nu cunoaștem în mod haotic, descoperind intempestiv, fără să căutăm nimic, fără a avea vreo direcție a căutării. Mereu cunoaștem în urma unei direcții, a unei investigații. Iar aceasta îmi este dată de întrebările pe care mi le pun. Întrebarea mă plasează pe un drum, îmi deschide un ori-

zont al cunoașterii. Întrebarea apare mereu dintr-o stare de întrebare, înțelesă ca o dispoziție interioară, care mă suspendă din activitatea de zi cu zi.

De ce se întîmplă acest lucru? Pentru că, spune Dragomir, această stare de întrebare e una atipică pentru cotidianitatea mea. Prins în fluxul vieții, în preocupările mele zilnice, nu sînt conștient că știu unele lucruri și altele nu. Sînt mereu preluat de o situație sau alta și nu recunosc că trebuie să întreb pentru a ști. În momentul în care admit că nu știu ceva, viața mea capătă o altă alură.

Pentru Aristotel vor fi patru întrebări fundamentale, în orizontul cărora cunoaștem („că este”, „de ce este” – întrebări care vizează stări de fapt; cea dintîi are în vedere dacă starea de fapt există cu adevărat în modul în care mi se înfățișează, iar cea de-a doua vizează cauza; „dacă este”; „ce este” – ele se referă la lucruri: dacă lucrul există cu adevărat cum mi se înfățișează și care este definiția sau esența lui). La Aristotel, remarcă Alexandru Dragomir, există o corelație între realitate și cunoaștere. Mai mult spus, cunoașterea are o întemeiere metafizică: „Modul de a fi al realității întemeiază modul de a fi al cunoașterii”. Întrebările își primesc direcția de la realitate (a lucrurilor, care apar sub forma unității, a raportului dintre două elemente: unul ideal (forma: *morphe*) și altul sensibil (materia: *hyle*); și stărilor de fapt: relație între stare de fapt și cauză sau relația între mai multe cauze). „Realitatea este pentru Aristotel logos (raport, relație), iar cunoașterea ei este «logică»”.

Prin ce anume se caracterizează știința? Vor fi avute în vedere doar științele particulare aici, nu și filosofia (care reprezintă un caz mai problematic). Primele se evidențiază prin abstragere și exactitate.

Abstragerea este o atitudine specifică a științelor particulare, prin care desprind din

realitate doar un aspect și apoi îl teoretizează (numărul ca exemplu propus de aritmetică). Acest procedeu lasă deoparte celelalte aspecte ale realității și uită un lucru important: că aspectul abstras din realitate poate fi esențial, dar nu și de sine stătător (ar avea mereu nevoie de apelul la întreg pentru a reprezenta o cunoaștere autentică).

Această trăsătură o face cu putință pe cea de-a doua: exactitatea. Ea se poate obține doar cu privire la ceea ce este simplu, spune Aristotel. Ca atare, e vorba de un țel al cunoașterii de a se orienta numai după ceea ce e simplu (numai astfel își poate cîștiga exactitatea). Știința trebuie să înainteze către cele mai generale și mai simple principii: cînd are în vedere un fenomen, îi va căuta mereu cauza, se va îndrepta mereu spre „ceea ce este mai general”. Acestea sînt cele mai importante pentru ea. Avîntul științei spre principiile prime și simple este cauzat de faptul că realitatea se constituie într-o ierarhie (totul are un temei ultim). Putem vorbi astfel, interpretează Dragomir, de un alt aspect al corelației dintre cunoaștere și realitate (ierarhia sau „stratificarea” celor două). Alexandru Dragomir semnalează cîteva efecte ale apariției științei în viața noastră. Știința ne instrăinează de lumea noastră de zi cu zi. Ignorînd mereu neesențialul și, ca urmare, întregul, ea produce o ruptură, nu numai între viața obișnuită și cea în care apare știința, ci și în noi înșine: „Atunci [cînd ordonez totul în funcție de cognoscibilitatea sa], lumea începe să fie rostuită de către intelect, viața începe să fie despăcată după alt criteriu, iar eu încep să mă instrăinez de mine însumi”.

Încetez, astfel, să mai fiu un om întreg: unul care mîncă, doarme, iubeste, admiră etc. și devin, alegînd doar cunoașterea oferită de știință ca unică posibilitate autentică de a fi, un intelectual...

